

УДК 37.091.313:140.8

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Харкавців І.Р.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена проблемі формування світоглядної культури майбутніх вчителів іноземних мов як невід'ємної складової їх професійної підготовки. Схарактеризовано рівні розвитку світоглядної культури майбутніх вчителів іноземних мов та окреслено умови, необхідні для становлення наукового світогляду у процесі їх професійної діяльності.

Ключові слова: світоглядна культура, рівні формування світоглядної культури, науковий світогляд, професійна діяльність.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми формування світоглядної культури сучасного вчителя обумовлена вимогами суспільства до професійної підготовки учителів, серед яких не лише ґрунтовне засвоєння фахових знань і умінь, а й високий рівень інтелектуального розвитку, громадянської позиції, національної свідомості, соціальної компетентності, активного і відповідального ставлення до життя, самостійності і гнучкості мислення, готовності до ефективного розв'язання проблемних ситуацій, здатності до постійного особистісного й професійного самовдосконалення. В цьому контексті важливого значення набуває проблема формування світоглядної культури вчителів, яка визначає самосвідомість творчої особистості і є чи не найважливішим чинником підготовки педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковий обіг поняття «світоглядна культура особистості» було введено у філософську літературу на початку 80-х років ХХ століття. Найбільш значний внесок у розроблення цієї проблеми зробили А. Азархін, В. Андрущенко, А. Арнольд, А. Бальсіс, Л. Губерський, В. Іванов, Б. Козловський, М. Лісаускене, М. Черниш, В. Шинкарук.

Проблема формування світоглядної культури на різних вікових етапах розвитку особистості, прояв різноманітності її форм досить повно відображається в працях Б. Ананьєва, Л. Божович, А. Валлона, Л. Виготського, Г. Залеського, М. Кагана, І. Кона, О. Леонтьєва, Ж. Піаже, С. Рубінштейна, П. Чамати та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що проблема формування світоглядної культури сучасного вчителя є предметом дослідження багатьох педагогів, недостатньо вивченими залишаються умови розвитку світоглядної культури на особистісному рівні підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності, яка стає специфічним транслятором світоглядних установок.

Відтак, **метою** нашої розвідки є дослідити компонентний склад та рівні світоглядної культури майбутніх вчителів іноземної мов та визначити шляхи формування їх наукового світогляду.

Виклад основного матеріалу. Процеси глобалізації та інформатизації зумовили необхідність змін в освіті, яка розглядається сьогодні як ключовий фактор розвитку особистості й суспільства. Особливого значення в цих умовах набуває

професійна діяльність учителя іноземної мови, основним завданням якого є підготовка учнів до міжкультурної взаємодії за допомогою іноземної мови. Характерною рисою такого вчителя є здатність до творчого саморозвитку і самореалізації.

Розвиваючи ідею Н. Ткачової, можна стверджувати, що реалізація аксіологічного підходу в навчальних закладах не лише дозволяє «озброїти молодих людей знаннями, ціннісними вміннями ключових компетенцій життєдіяльності в умовах динамічних соціальних змін, сформувати в них персональні системи цінностей, які найбільшою мірою відповідатимуть їхнім індивідуальним потребам, життєвим цілям, інтересам, стимулюючи набуття ними досвіду соціально корисної діяльності й поведінки, а також створити оптимальні умови для саморозвитку й самоактуалізації кожної особи» [8, с. 5], навчити їх творчо інтерпретувати цінності, створюючи тим самим підстави для збагачення індивідуальної і колективної дійсності. Тому педагог має переносити акцент у своїй роботі з озброєння учнів певною сукупністю знань, умінь і навичок на забезпечення і стимулювання їхнього креативного особистісного саморозвитку.

При цьому підвалинами організації процесу навчання в сучасному навчальному закладі має стати система освітніх цінностей, яка в сукупності, а також за допомогою відповідних ціннісних орієнтацій сприятиме формуванню світоглядної культури учнів (студентів), що і постає метою освітнього процесу – не просто надати молодій людині загальних і професійних знань, а навчити її самостійно здобувати ці знання і потрібні інструменти для загальної орієнтації не тільки в межах своєї країни, а й за кордоном.

Підкреслимо, що в сучасних умовах потрібен наголос на розвитку її творчої, новаторської сторони – призначення репродуктивної частини зводиться до початкових етапів навчання і освоєння наявного суспільного досвіду.

Специфічні особливості перекладацьких факультетів та факультетів іноземних мов педагогічного спрямування значно уможливають процес активізації виховання світоглядної культури у студентів. Це пов'язано з перспективами проведення закордонних практик в різних країнах, мови яких вивчаються в навчальному закладі, з установленням міжкультурних комунікацій з іноземними студентами, зі спілкуванням та співробітництвом із іноземними викладачами

навчальних закладів зарубіжних країн. У ВНЗ іноземних мов створюється міжнародний культурний простір, який сприяє знайомству студентів із історією, географією, культурою, традиціями, економікою, політикою різних країн світу, що дає можливість розширювати уявлення студентів про образи світів, про образ життя людей на планеті. В. Вернадський наголошував на необхідності планомірного загальнолюдського мислення, масштабного погляду на світ, завдяки чому є можливим збереження людства. Завдяки усвідомленню цінності життя у всіх його проявах, об'єднанню індивідуальних свідомостей в універсальну свідомість формується загальнолюдська культура, яка лежить в основі планетарного виховання.

Базовим рівнем формування світоглядної культури повинна виступати розвинена *екологічна культура* як така форма життєдіяльності, в процесі якої за посередництвом певної системи цінностей розвиваються здоровий спосіб життя і гармонізація взаємодії з природою на засадах стійкого розвитку і коеволюції.

Екологічні знання як основа екологічної культури повинні включати:

- характеристику відносин у системах «людина – людина» і «людина – природа»;
- наукові знання про взаємодію соціальних і природних факторів;
- знання про соціально-економічні закономірності природокористування;
- історію охорони довкілля, її сучасний стан і проблеми;
- ціннісні екологічні орієнтації;
- систему правових і моральних, науково обґрунтованих норм ставлення до природи [2].

Тісно пов'язаною з екологічною культурою є *культура здоров'я* студентів як «сукупність знань філософського, педагогічного, психологічного, медичного спрямування, що збагачує соціальне, духовне, психічне, фізичне життя індивіда, формує особисте ставлення до здоров'я та життєдіяльності, допомагає людині осмислювати парадигми буття» [5, с. 38].

Найбільшої уваги сьогодні потребує розвиток культури здоров'я, адже значну тривогу викликають прояви негативних тенденцій у показниках здоров'я дітей України (поширення шкідливих звичок, зростання злочинності, падіння моралі), і все більш очевидною стає необхідність формування культури здоров'я на усіх етапах навчання.

У цьому зв'язку важливого значення набуває така складова культури здоров'я, як фізична культура, що включає: сприяння правильному фізичному розвитку особистості і підвищенню її працездатності, розвиток основних рухових якостей, виховання стійкого інтересу до систематичних занять фізичною культурою, набуття необхідного мінімуму знань в галузі медицини і спорту.

Важливим елементом практичного рівня світоглядної культури студента, є *культура праці* загалом.

Спіраючись на тлумачення праці як доцільної діяльності людей з метою перетворення і освоєння природних і суспільних сил для задоволення людських потреб [10, с. 520], культуру праці можна визначити як сукупність матеріальних і духовних надбань, які визначають трудову поведінку

особи в нерозривному взаємозв'язку з об'єктами світу, що виступають у ролі знарядь праці.

Культура праці учня студента складається з норм, цінностей, принципів і т. п., які детермінують ставлення особи до будь-якого трудового процесу без врахування його професійної специфіки, а також її здатність, схильність і вміння та специфіку поведінки у сфері трудових відносин. Культура праці особи закладається в дошкільний період, розвивається в період навчання в загальноосвітній школі (в чому велику роль відіграє трудове навчання [3]), а в процесі отримання фахової середньої спеціальної чи вищої освіти на її основі виростає професійна культура студента.

При цьому *професійна культура* студента постає певною вершиною практичного рівня світоглядної культури. Її можна охарактеризувати як сукупність надбань специфічно фахового характеру, знань, умінь і навичок, професійних цінностей, принципів і норм, необхідних для виконання конкретних завдань зі спеціальності (у нашому випадку – з іноземної мови), на якій робився акцент у навчанні.

Невід'ємним елементом практичного рівня світоглядної культури є формування наукового світогляду, що актуалізує науково-орієнтоване навчання і передбачає переміщення акцентів із засвоєння студентами знань на їх здобування.

Гармонійний розвиток *наукової складової світоглядної культури* студентів потребує практичної уваги до їх інтелектуальних здібностей, вдосконалення яких має дозволяти студентові не тільки відтворювати зміст навчального матеріалу, але й міркувати самостійно, усвідомлюючи проблеми та їх взаємозв'язок і обумовленість, встановлювати закономірності у вивченому матеріалі тощо [1].

Однак картина практичного рівня світоглядної культури була б не повною без ще одного елемента. Безпосередньо пов'язаною з професійною і загальнонауковою складовими є *інформаційно-технологічна культура* учнів (студентів), передумовою достатнього розвитку якої є формування і вдосконалення інформаційно-технологічної культури викладачів.

Специфічним компонентом розвитку світоглядної культури учнів на уроках іноземної мови постає *естетична культура*, яку можна визначити як таку характеристику особи, яка виявляється в системі естетичних (і художніх) знань, що входять у певний взаємозв'язок та формують такий стан особи, коли вона яскраво усвідомлює своє високе призначення для створення прекрасного, що втілюється у її бажанні й готовності до доброзичливої поведінки, суспільної праці та вибору способу життєдіяльності за законами краси.

При цьому сутність процесу формування естетичної культури учнів (студентів) властиво тлумачити як таку, що полягає у розв'язанні трьох основних завдань:

- опанування художнім досвідом (засвоєння естетичних знань, інформації про красу, її вияв, пошук шляхів досягнення вищого рівня прекрасного);
- розвиток естетичних почуттів й естетичного сприйняття світу;
- вироблення вмінь і навичок будувати життя за законами краси [6, с. 7].

Правова культура (як компонент світоглядної культури особи, який ґрунтується на сукупності легітимізованих державою загальнообов'язкових правил і норм поведінки) існує в єдності таких основних складових: сукупності правових знань і готовності до правової відповідальності, оцінок прийнятих у суспільстві правових норм; позитивного чи негативного ставлення до правових відносин та інститутів конкретного суспільства.

Важливою складовою верхнього, ідеологічного рівня світоглядної культури є *громадянська культура*, що розвивається в процесі громадянського виховання учнів (студентів), мета якого полягає у формуванні громадянськості як інтегративної властивості особистості – властивості, що містить внутрішню політичну свободу і здатність до політичної активності, повагу до легітимної державної влади і домірний патріотизм, толерантність і відкритість до міжнародного спілкування.

Зв'язок між усіма виділеними рівнями і елементами світоглядної культури здійснює *комунікативна культура*, формування якої є ключовим в процесі навчання іноземної мови. Комунікативну культуру студентів можна тлумачити як «особистісне утворення, що концентрує в собі мистецтво мовлення і слухання, об'єктивного сприйняття матеріалу і правильного його розуміння, сприяє побудові гуманних взаємостосунків і досягненню ефективної взаємодії на основі спільних інтересів» [9].

Відтак, комунікативна культура учнів (студентів) постає, з одного боку, складовою їх професійної культури, з іншого (в ширшому зрізі) – специфічною частиною світоглядної культури.

Основними елементами формування комунікативної культури майбутніх вчителів іноземної мови є високий інтерес і повага, наявність позитивно-емоційного ставлення до інших людей, пластичність поведінки, артистизм, оптимізм, неупередженість, уміння передбачати поведін-

ку інших людей, здатність до співпереживання, високу мовну культуру, емпатію, толерантність, доброзичливість, привабливість, спрямованість на самовдосконалення [4, с. 9].

У цілому гармонійний розвиток світоглядної культури учнів (студентів) на заняттях іноземної мови можливий тільки за умови, що в усіх елементах світоглядної культури будуть збагачуватися три її аспекти:

- гносеологічний (як пізнання необхідних для кожного елемента фактів і закономірностей);
- креативний (пов'язаний зі створенням власного образу дійсності);
- діяльнісний (як необхідне практичне втілення матеріальних і духовних надбань особи) [7].

Відтак, одним з компонентів, що значною мірою впливає на становлення педагога є його світогляд. Структуру світогляду сучасного вчителя іноземної мови складають не просто погляди і переконання, а й теоретична система узагальнених знань про світ і місце в ньому людини.

Шляхами формування наукового світогляду є теоретична спрямованість навчально-виховного процесу; здійснення міжпредметних зв'язків у процесі навчання; забезпечення діалектичного мислення на заняттях з іноземної мови; підготовка виховних заходів, які б збагачували світоглядні знання учнів та самого вчителя, залучення учнів до різноманітних видів діяльності, які б сприяли поєднанню їх свідомості, переживань і поведінки; корекція помилкових світоглядних понять, уявлень, поглядів і переконань учнів та соціальна і професійна позиція педагога і її значення для формування світогляду його підопічних.

У статті проаналізовано умови розвитку світоглядної культури майбутніх вчителів іноземної мови. На нашу думку, вартісними були б подальші наукові розвідки з питання розвитку світоглядної культури вчителів в системі післядипломної освіти, підвищення кваліфікації, самоосвіти, тощо.

Список літератури:

1. Демешкант Н. А. Розвиток дослідницьких умінь як основа формування наукового світогляду студентів вищих навчальних закладів / Н. А. Демешкант // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Б. М. Жебровський (гол. ред.), А. В. Кудін (заст. гол. ред.), Я. Я. Болюбаш (заст. гол. ред.). – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2007. – Вип. 47. – С. 23-26.
2. Депенчук Н. П., Дроздова Г. Д. Нравственные аспекты современной экологии / Н. П. Депенчук, Г. Д. Дроздова // Интегрирующая функция экологии в современной науке. (В помощь методологическим семинарам): Сборник научных трудов / Отв. ред. Н. П. Депенчук, Н. Н. Киселев. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 17-31.
3. Кузьменко Ю. В. Методика формування культури праці учнів основної школи на уроках обслуговуючої праці: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ю. В. Кузьменко. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 19 с.
4. Мачуська І. М. Формування культури міжособистісного спілкування старшокласників у їх підготовці до сімейного життя: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / І. М. Мачуська; Ін-т проблем виховання АПН України. – К., 2004. – 19 с.
5. Мельник Ю. Б. Формування культури здоров'я учнів початкової школи / Ю. Б. Мельник // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2002. – № 23. – С. 37-49.
6. Нечепоренко М. В. Формування естетичної культури студентів класичних університетів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / М. В. Нечепоренко. – Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2005. – 23 с.
7. Пасько К. М. Професійне становлення вчителя та засоби педагогічної майстерності в контексті освітніх реформаций (філософсько-педагогічний аналіз) / К. М. Пасько // Філософські науки. – Суми: СумДПУ, 2007. – Вип. 2. – С. 163-176.
8. Ткачова Н. О. Аксиологічні засади педагогічного процесу в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Н. О. Ткачова. – Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2007. – 44 с.
9. Шовкун М. П. Складові комунікативної культури студентів / М. П. Шовкун // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2003. – № 8. – С. 45-50.
10. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.

Харкавцив И.Р.

Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко

ФОРМИРОВАНИЕ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Аннотация

Статья посвящена проблеме формирования мировоззренческой культуры будущих учителей иностранных языков как неотъемлемой составляющей их профессиональной подготовки. Охарактеризованы уровни развития мировоззренческой культуры будущих учителей иностранных языков и определены условия, необходимые для становления научного мировоззрения в процессе их профессиональной деятельности.

Ключевые слова: мировоззренческая культура, уровни формирования мировоззренческой культуры, научное мировоззрение, профессиональная деятельность.

Kharkavtsiv I.R.

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

FORMATION OF IDEOLOGICAL CULTURE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

Summary

The article is devoted to the problems of formation of ideological culture of future foreign language teachers as an integral part of their professional training. The levels of the development of the ideological culture have been characterized and the conditions necessary for the formation of a scientific outlook in their professional activities have been determined.

Keywords: ideological culture, levels of formation of ideological culture, scientific worldview, professional activities.